

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Den obestämda artikelns utveckling i östskandinaviskan

Stendahl, Anders

Published in:
Svenskans beskrivning

Published: 01/01/2020

Document Version
Final published version

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Stendahl, A. (2020). Den obestämda artikelns utveckling i östskandinaviskan: Handskriftsfaktorn i närmare beskådan. In S. Haapamäki, L. Forsman, & L. Huldén (Eds.), *Svenskans beskrivning: Förhandlingar vid trettiosjunde sammankomsten Åbo 8–10 maj 2019* (Vol. 37, pp. 309-320). (Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi; Vol. 8), (*Svenskans beskrivning*; Vol. 37). Svenska språket vid Åbo Akademi.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-4022-5>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Svenskans beskrivning 37
Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi nr 8

Svenskans beskrivning 37

Förhandlingar vid trettiosjunde sammankomsten
Åbo 8–10 maj 2019

Redigerad av
Saara Haapamäki, Ludvig Forsman och Linda Huldén

Svenska språket vid Åbo Akademi
2020

© 2020 respektive författare

Svenskans beskrivning ISSN 1102-3619

Skrifter från Svenska institutionen vid Åbo Akademi ISSN 1237-8445

ISBN 978-952-12-4021-8 (tryck)

ISBN 978-952-12-4022-5 (pdf)

Tryckt i Finland av Painosalama 2020

Utgivare: Svenska språket vid Åbo Akademi, Åbo 2020

Den obestämda artikelns utveckling i östskandinaviskan

Handskriftsfaktorn i närmare beskådan

Anders Stendahl

1 Inledning

Svenskans grammatik kodar obestämdhet i singulara individuativa nominalfraser genom att en obestämd artikel *en* ("artikeln") med ursprung i grundtalet *en* obligatoriskt används som kvantitetsattribut "om annat kvantitetsattribut saknas" (SAG 2:408). Utgångspunkten för utvecklingen är en attributiv användning av grundtalet *en* med betydelsen 'en viss', som individualiserar en referent i kontrast mot andra referenter av samma typ (Leijström 1934:139).

Artikelns utveckling i språk överlag har beskrivits i följande femstegsmodell av Heine (1997:71–76): 1 "the numeral"; 2 "the presentative marker"; 3 "the specific marker"; 4 "the non-specific marker"; 5 "the generalized marker". I steg 1 fungerar *en* som räkneord. I steg 2 markeras nominalfraser med specifik referens som introducerar prominenta referenter i diskursen. I steg 3 markeras nominalfraser med specifik referens oavsett prominens. I steg 4 har artikeln trängt in i nominalfraser med icke-specifik referens, och i steg 5 kan artikeln även markera individuativa och plurala nominalfraser. Svenskans artikel markerar såväl specifika som icke-specifika nominalfraser samt därtill under vissa villkor individuativa och plurala nominalfraser (*en påtaglig irritation, ena riktiga tokstollar*) (SAG 2:407), varför den kan sägas ha gjort inmutningar i steg 5.¹

Artikelns utveckling i svenskan har undersökts flera gånger. Den första mer heltäckande undersökningen är Leijström (1934:175–176), vars slutsats

¹ Vissa nominalfraser kan förbli omarkerade genom hela processen (Heine 1997:73). I svenskan är t.ex. en predikativ nominalfras som anger ett konventionellt yrke naken: *Hon är lärare*. Om nominalfrasen är semantiskt graderbar (*Hon är en bra lärare*) används dock artikel (SAG 3:175–182).

är att "det moderna bruket av artikel varit gängse" redan ca 1300. Han konstaterar att artikelbruket var "modernt" redan i den äldre fornsvenska poetiska litteraturen (dvs. *Erikskrönikan* och *Eufemiavisorna*), medan den äldre fornsvenska religiösa prosans "ofta förekommande artikellöshet" antas vara ett konservativt stildrag eller ett utslag av latinsk påverkan. Lagarnas artikellöshet föreslås bero dels på traditionsbundenhet, dels på att laggenren som sådan är en ogynnsam miljö för artiklar.²

Leijström (1934) har på senare tid kompletterats av Brandtler & Delsing (2010), Skrzypek (2012) och Stendahl (2013). De tre senare undersökningarna aktualiserar på ett intressant sätt frågan om vilka texter och handskrifter som kan eller bör användas vid en rekonstruktion av det medeltida talspråkets bruk av obestämd artikel. Brandtler & Delsing (2010) undersöker fyra legendsamlingar från ca 1300 till ca 1500 och kommer fram till att artikeln under den undersökta perioden sprider sig från att markera enbart specifika nominalfraser till att markera alla typer av nominalfraser oavsett specificitet (a.a.:34–35). En invändning mot materialvalet är dock att det i sin helhet är översatt från latin, ett språk som saknar artikel men som använder *quidam* som presentationsmarkör. Det är således möjligt att artikelbruket i vissa svenska översättningar är påverkat av förlagens bruk av *quidam* (se Stendahl 2013:170–181). Skrzypek (2012) undersöker 17 texter indelade i tre perioder: 1. 1225–1375, 2. 1375–1450, 3. 1450–1526. Hon visar att frekvensen av *en* ökar för varje period samtidigt som *en* successivt etablerar sig i fler och fler kontexter (a.a.:156–157, 193). En invändning mot materialvalet här är emellertid att lagar utgör majoriteten av materialet i period 1 medan de saknas i de yngre perioderna. Därtill har *Erikskrönikan* och *Eufemiavisorna* utmönstrats utan någon egentlig motivering (a.a.:16). I Stendahl (2013) undersöks slutligen 16 narrativa fornsvenska texter: 8 latinbaserade och 8 icke-latinbaserade. Leijströms hypotes om latinsk påverkan bekräftas samtidigt som västnordisk influens på artikelbruket i några fornsvenska texter påvisas. Eftersom *Erikskrönikan* (EK) och *Flores & Blanzeflor*³ (FB) dessutom har (mer eller mindre) modernt artikelbruk blir slutsatsen i Stendahl (2013:200) att artikeln var fullt utvecklad redan ca 1300.⁴

En komplicerande faktor är emellertid hur man skall förhålla sig till handskrifternas ålder. EK och FB är bevarade i yngre handskrifter, företrädesvis från 1400-talet,⁵ vilket medför en risk för att artikelbruket moderniserats

² Artikellösheten i lagarna påtalas även som en arkaism i Pamp (1971:208).

³ Av *Eufemiavisorna* undersöks endast *Flores & Blanzeflor* i Stendahl (2013).

⁴ Detta gäller markering av individuativa nominalfraser. Dividuativa nominalfraser får markering först på 1400-talet (Stendahl 2013:200).

⁵ Detta handskriftsläge är dock inte unikt för EK och FB. För övrigt är FB även bevarad i ett fragment som i Olson (1921:XII) dateras till något senare än 1350. Artikelbruket i fragmentet skiljer sig inte från artikelbruket i yngre handskrifter av FB (Stendahl 2013:195).

i samband med kopieringen. Detta osäkerhetsmoment kallas i Stendahl (2013:191) för "handskriftsfaktorn". För att hantera detta osäkerhetsmoment kan man gå till väga på (åtminstone) två olika sätt. För det första kan man undersöka andra texter och se om artikelbruket överlag tenderar att moderniseras vid kopiering. Om så är fallet, försvagas naturligtvis EK:s och FB:s källvärde. Om så inte är fallet, kan EK:s och FB:s artikelbruk inte avvisas som moderniserat med hänvisning till det avancerade utvecklingstillståndet, eftersom detta skulle förutsätta en förutbestämd uppfattning om hur arketypernas artikelbruk tedde sig. I Stendahl (2013:174–177, 191–195) undersöks därför äldre och yngre handskrifter av *Fornsvenska legendariets* *Marialegender*, en *Birgittaautograf*, *Flores & Blanzeflor* samt *Karl Magnus*. Undersökningen visade att ingen modernisering av artikelbruket hade ägt rum för någon text. För det andra kan man studera artikelbruket i närliggande språk vars handskriftsbestånd är av äldre datum än det svenska. Här erbjuder framför allt forndanskan ett intressant undersökningsobjekt, dels eftersom större språkliga skillnader inte fanns mellan dialekterna i Danmark och Sverige före 1300 (Wessén 1958:43), dels eftersom tämligen många forndanska texter är bevarade i handskrifter från ca 1300 eller något senare.

I denna artikel återkommer jag till handskriftsfaktorn. Det övergripande syftet är att få ett klarare svar på följande fråga: är EK:s och FB:s (mer eller mindre) moderna artikelbruk autentiskt eller moderniserat? I kapitel 2 kompletterar jag den ovan nämnda handskriftsundersökningen genom att undersöka fler fornsvenska texter ur samma perspektiv. I kapitel 3 redogör jag för artikelanvändningen i forndanskan, med fokus på nominalfraser med icke-specifik referens i handskrifter från ca 1300 eller något senare. I kapitel 4 ger jag slutligen ett förslag på hur artikelns utveckling i östskandinaviskan kan integreras i Dahls (2001) trevågsmodell.

2 Artikelbruket i olika handskrifter av samma text

Pentateukparafrasen har tillkommit mellan sent 1200-tal och mitten av 1300-talet (Thorell 1959:XXXIV–XLV). Den är bevarad i två handskrifter, den äldre Thott 4 4:o (T, 1430–50) och den yngre Holm. A 1 (H, 1526), vilka kan återföras på en "gemensam, idag förlorad svenskspråkig källa" (Wollin 2001:234). Jag har excerperat de 5000 första orden i H och identifierade de nominalfraser som enligt nusvenskans regler skulle markeras med obestämd artikel. Jag fann 44 sådana: 28 markerade och 16 omarkerade. Därefter identifierade jag motsvarande 44 nominalfraser i T, av vilka 41 (93 %) hade samma markering som nominalfraserna i H. Nedan ges två exempel:

- (1) T:1 aff *eno* riwe hans sidho H:1 aff *ena* riffwi j hans sidho
(2) T:7 salomon wise /_riker konunger H:6 salomon vise /_riker konunghir

I (1) har både T och H markerad nominalfras, i (2) har båda omarkerad. I de tre avvikande fallen har endast T markerad nominalfras:⁶

- (3) T:16 i *en* brännanda oghn H:12 innan _brännande oghn

De 41 nominalfraserna med identisk markering återger förmodligen arketypens markering. För de tre övriga är det naturligare att anta att T:s skrivare moderniserat språket än att H:s skrivare arkaiserat det. Den yngre handskriften har således ett i detta avseende något äldre språkbruk, dvs. fler nakna nominalfraser, än den äldre handskriften, vilket ligger i linje med tidigare forskning om *Pentateukparafrasens* språk (Wollin 2001:234).

Hästläkedom är en kort text bevarad i två handskrifter utgivna i Klemming (1883–1886): Benz 54 (B) från sent 1300-tal (a.a.:455) och Ups C 601 (U) från sent 1400-tal (a.a.:49). I B påträffades 16 nominalfraser som idag skulle markeras med obestämd artikel, och samtliga var markerade. Detta är intressant dels för att B är en tämligen gammal handskrift, dels för att nominalfraserna har icke-specifik referens. Trots att markeringsgraden på 100 % omöjliggör en utveckling av artikelbruket excerperades ändå U, där 15 nominalfraser som kunde ta artikel identifierades, samtliga markerade. Innehållet i B och U är emellertid inte helt identiskt, och endast 6 nominalfraser i B hade direkta motsvarigheter i U. Nedan ges två exempel:

- (4) B:454 sictä gönun *et* klädi U:457 sikta thz gynom *jt* kläde
(5) B:454 skär vt *enä* sinu af nosinnä U:458 skär wp *ena* sino wppa näsomon

Karl Magnus tillkom i slutet av 1300-talet och är bevarad i fyra handskrifter. I Stendahl (2013) jämfördes två av dessa med varandra, med resultatet att Holm. D 4 (ca 1425) visade sig ha ett modernare artikelbruk än AM 191 (1492). Denna gång har jag inkluderat även Holm. D 4 a (1457) samt Holm. D 3 (1476) i undersökningen.⁷ I berättelsen finns 41 nominalfraser som idag skulle markeras med obestämd artikel och som är jämförbara i alla fyra handskrifter. Med detta avser jag att en viss passage i berättelsen återges med en (mer eller mindre) identisk nominalfras i samtliga handskrifter. Som framgår

⁶ H:s utgåva är Thorell (1959) och T:s Klemming (1848). Siffrorna i exemplen syftar på sidorna i utgåvan.

⁷ Utgåvorna är Kornhall (1957) för Holm. D 4 a och Holm. D 3, och Klemming (1887–1889) för D 4 och AM 191.

av tabell 1 avviker den äldsta handskriften Holm. D 4 från samtliga yngre handskrifter:

Tabell 1. Markerade och omarkerade nominalfraser i *Karl Magnus* handskrifter.

Handschrift	År	Markerade NP	Omarkerade NP	Markeringsgrad
AM 191	1492	15	26	37 %
Holm. D 3	1476	14	27	34 %
Holm. D 4 a	1457	17	24	42 %
Holm. D 4	1425	23	18	56 %

Av de 41 nominalfraserna var endast 26 (63 %) markerade på samma sätt i alla fyra handskrifter. Artikelbruket varierade således tämligen mycket mellan denna texts handskrifter, men det var den äldsta handskriften som uppvisade det modernaste artikelbruket. Förklaringen är förmodligen att Holm. D 4:s skrivare är en välkänd moderniserare i den fornsvenska litteraturen (Kornhall 1959:286–287).⁸ Däremot sägs skrivaren av D 4 a inte ha "några personliga novationstendenser", och något dylikt kännetecken anges inte heller för skrivaren av Holm. D 3 (a.a.:288). Skrivaren av AM 191 sägs slutligen ha varit en "förlagetrogen kopist" utan "karaktäristiska novationstyper" (a.a.:289).⁹

Sammantaget visar dessa tre undersökningar att artikelbruket inte har moderniserats i samband med kopiering. Detta överensstämmer med resultatet i Stendahl (2013:174–177, 191–195).

3 Den obestämda artikeln i forndanskan

Det äldre forndanska materialet är begränsat, och den forndanska artikeln har undersökts tidigare. Inledningsvis redogör jag därför för vad tidigare forskning kommit fram till. Jag koncentrerar mig på att lyfta fram belägg på markerade icke-specifika nominalfraser (steg 4 i Heines modell) i äldre handskrifter. Om artikeln erövrat steg 4 i det danska språkområdet ca 1300, talar det för att artikeln även norr om den dåtida riksgränsen var långt utvecklad. Jag inleder därför kapitlet med en presentation av specifika och icke-specifika nominalfraser.

⁸ Samma skrivare ligger även bakom Thott 4 4:o (Kornhall 1959:14).

⁹ Det är för övrigt intressant att den skrivarkarakteristik Kornhall (1959) presenterar på basis av analys av andra språkdrag i handskrifterna även tar sig uttryck i skrivarnas artikelbruk.

En nominalfras med specifik referens "används om en referent vilken antas existera i den faktiska eller fiktiva världen" (SAG 3:170):

(6) Han läser *en bok*.

En nominalfras med icke-specifik referens används däremot "om en tänkt referent" (SAG 3:169). Indefinita nominalfraser kan tolkas som både specifika och icke-specifika om de står i en sats med "modal betydelse" som anger "vad någon vill, önskar eller måste eller vad som är möjligt eller nödvändigt" (SAG 3:171–172).¹⁰ Objektet i *Han skall läsa en bok* i (7) är således referentiellt tvetydigt utan disambiguerande kontext. Vid kontext (a) har *en bok* icke-specifik referens, vid kontext (b) har *en bok* vid den naturligaste tolkningen specifik referens:

(7) Han skall läsa *en bok*

- a. ... men har ännu inte bestämt sig för vilken.
- b. ... som han fick i födelsedagspresent.

Satser med nominala predikativ ingår också i gruppen kontexter där en indefinit nominalfras kan vara referentiellt tvetydig. Givón (2001:448–449, se även s. 303) ger följande exempel, där predikativet i (8) har icke-specifik referens och predikativet i (9) specifik referens, p.g.a. den relativa bisatsens individualiserande inverkan:

(8) She was *a young woman*.

(9) She was *a woman I met in college*.¹¹

Eftersom nominala predikativ är vanliga utgör de en viktig kategori av icke-specifika nominalfraser.¹² Predikativ med specifik referens torde i praktiken vara ovanliga, och predikativ behandlas även som en icke-specifik kategori i Skrzypek (2012:182). Enligt Leijström (1934:188) sker artikelns genombrott vid predikativ och subjunktionsfraser sent, vilket Skrzypek (2012:183) instämmer i.¹³

Den forndanska artikeln har behandlats av bl.a. Leijström (1934) och Lollesgaard (1923). Leijström (1934:172–174) diskuterar de forndanska lagarna och konstaterar att det finns något fler artikelbelägg i dem än i de

¹⁰ Heine (1997:73) exemplifierar icke-specifik referens med objekten i två direktiva huvudsatser: *Buy me a newspaper, please! Draw a dog!*

¹¹ Givón använder i sina referensdiskussioner termerna "referential" och "non-referential" i stället för t.ex. "specific" och "non-specifik". Det är dock klart att det är samma distinktion som avses. Se t.ex. Wright & Givón (1987:1–6).

¹² Detta gäller även rektioner i komparativa subjunktionsfraser: *(lika) stark som en oxe*.

¹³ Skrzypeks kommentar på s. 183 gäller enbart predikativ.

fornsvenska och att artikeln i de flesta fallen tillhör ”det yngre skedet”, vilket närmast motsvarar Heines steg 4 (se Leijström 1934:187).¹⁴ Även Lollesgaard (1923) undersöker de forndanska lagarna och diskuterar bl.a. följande icke-specifika markerade nominalfras (a.a.:213):¹⁵

(10) far bondæn en arf in. oc æruær hun annær wagh *en* annær atær i gen

Man kan notera att nominalfrasen innehåller *annan* som bestämning. I fornsvenskan, åtminstone i skrift, etablerar sig artikeln långsammare vid nominalfraser som innehåller *annan*, *sådan* och *så* (Leijström 1934:181, Stendahl 2013:157–158).

Förutom de forndanska lagarna undersöker Lollesgaard (1923) *Kung Valdemars jordebok*, Henrik Harpestrengs böcker samt två ”legende-brodstykker”, vilka Lollesgaard (s. 211) kallar för ”Leg.” respektive ”Leg. Cambr.”¹⁶ Lollesgaard noterar ett begynnande bruk av artikeln i materialet (a.a.:212) men konstaterar att artikelförekomsten är sparsam, förutom i Harpestrengs böcker, där artikeln finns ”ret hyppigt” (a.a.:213) och med samma betydelser som idag (a.a.:220). Vid en snabb genomgång av Harpestreng påträffades bl.a. följande markerade icke-specifika nominalfras:

(11) Camomilla. hwitæ tighæ. ær *en* besk yrt och dønær illæ.

Utgåvan (Harpestreng & Kristensen 1908–1920) baserar sig på handskriften Sth. K 48 från ca 1300 (a.a.:LXXXII).¹⁷ I samma handskrift har även Leg. och Leg. Cambr. ingått, vilka här har excerperats på nytt. I Leg. är de specifika nominalfraserna markerade men inte den icke-specifika:

(12) hun war _rætvis cunæ

Detta påminner om situationen i fornsvenskan, där de äldre religiösa texternas icke-specifika nominalfraser ofta är omarkerade (Stendahl 2013:151–

¹⁴ Leijströms uppfattning om artikelns utveckling går inte helt att förena med Heines modell. Enligt Leijström (1934:146, 187) slår artikeln tidigt igenom i icke-specifika nominalfraser om kontexten är modal (t.ex. vid uppmaningar och frågor) men sent i predikativ och komparativa subjunktionsfraser. Leijström delar alltså in nominalfraser med icke-specifik referens i två kategorier, där den ena får markering tidigt och den andra sent. Detta vore värt att undersöka närmare.

¹⁵ Belägget i Lollesgaard (1923) är taget från P. G. Thorsens utgåva av *Eriks lov*, som jag inte haft tillgång till. För att garantera att nominalfrasen är belagd i en äldre handskrift har jag lokaliserat samma belägg i Skautrups utgåva av *Eriks lov* (1936:36–37), som är baserad på AM 455 12mo från ca 1300 (Skautrup 1936:I). Exemplet är avskrivet från Skautrup.

¹⁶ Leg. är avskriven i Harpestreng & Kristensen (1908–1920:LXXI) och Leg. Cambr. i (a.a.:LXXVII–LXXX).

¹⁷ Exempel (11) står på s. 77 i utgåvan. Harpestrengs böcker vore för övrigt värda en mer omfattande analys, som dock inte kunnat utföras här.

152). I Leg. Cambr. påträffades ingen icke-specifik nominalfras men nog ett antal markerade specifika.¹⁸

Härefter presenterar jag resultatet av en excerpering av några texter skrivna på fornskånska, vars artikelbruk är speciellt intressant p.g.a. närheten till det fornsvenska språkområdet. Den första texten är *Christi Opstandelse* i handskriften Stockh. A 115 från ca 1325 (Brøndum-Nielsen 1955:7). Språket har karakteriserats som "ren Skaansk fra c. 1300" (a.a.:54). Förutom någon enstaka markerad specifik nominalfras har jag funnit en markerad icke-specifik nominalfras (a.a.:72):¹⁹

(13) symeon uar *en* hælagh man

Den andra fornskånska texten är *Mariaklagen*, bevarad i en runhandskrift från första halvan av 1300-talet (Brøndum-Nielsen & Rohmann 1929:42). Jag har funnit två icke-specifika nominalfraser i den – en markerad och en ommarkerad (a.a.:20):

(14) baro mik sum _halfdøþ mænnska

(15) E uar han sum *eet* lamb

Den latinska källtexten har i enlighet med latinets regler ommarkerad nominalfras i (15): *Ipse vero tanquam _agnus* (a.a.:32).

De sista fornskånska texterna står i AM 28 8vo, kallad "Cod. Runicus", som förutom *Skånelagen* innehåller en yngre del med kortare texter. Handskriften är svår att datera, men av resonemanget i Holmbäck & Wessén (1943:XIII–XIV) framgår att den yngre delen är skriven senast ca 1350. Förutom markerade specifika nominalfraser finns ett belägg på en markerad icke-specifik nominalfras i den yngre delens krönika:²⁰

(16) han uar *en* þriuin hælæþæ i sin wapn

I exempel (10), (11), (13), (15) och (16) kan man inte förklara artikelns förekomst på annat sätt än att användningen av artikel i dessa kontexter måste ha uppfattats som naturlig för antingen den ursprungliga översättaren eller avskrivaren. Å andra sidan kan inte heller de nakna nominalfraserna i

¹⁸ Det finns en ommarkerad specifik nominalfras i Leg. Cambr.: *hwat ær thic worthet [at thu dyrker _annen gudh æn voræ?]*. Denna står dock i ett restituerat parti, där en handskrift från mitten av 1400-talet lags till grund för restitutionen (se Brandt 1865:97).

¹⁹ Det finns en markerad icke-specifik nominalfras till, men den står i ett restituerat parti (Brøndum-Nielsen 1955:72): *thætt hiarta ryghe s[ua hart sum ett] staa*. Brøndum-Nielsen (1955:92) motiverar restitutionen med att artikeln "især i ældre Tid" var mycket vanlig i denna typs nominalfraser, men han utvecklar inte resonemanget.

²⁰ Utgåvan är Thorsen (1877), belägget står på s. 95.

(12) och (14) ha stört översättarens eller avskrivarens språkkänsla. Detta kan bero på att de uppfattades som naturliga stildrag i denna sorts latinbaserade religiösa texter eller att det fanns en variation i det samtida talspråket. Artikeln hade kanske inte ännu blivit syntaktiskt obligatorisk i alla icke-specifika nominalfraskategorier.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det finns belägg på att artikeln användes i nominalfraser med icke-specifik referens i de sydliga delarna av det östskandinaviska språkområdet kring 1300 eller något senare. Detta är intressant av bl.a. följande skäl: för det första antogs *Mariaklagen* och *Christi Opstandelse* tidigare vara skrivna på yngre fornsvenska (Brøndum-Nielsen 1955:4–5), vilket visar att språkformer som tidigare forskare uppfattat som unga existerade strax söder om riksgränsen under äldre fornsvensk tid. För det andra förefaller artikelutvecklingen ha varit långt gången i forndanskan när artikeln introducerades i skriftspråket. Jensen (2016:269) konstaterar att de första beläggen på obestämd artikel i forndanskan är från ca 1300, och från samma tidpunkt är även icke-specifika användningar belagda. Detta åskådliggör den skriftspråkliga konservatism som diskuteras i t.ex. Givón (2001:48). En utveckling i talspråket har skett utan att det syns i skriftspråket. När omständigheterna väl tillåter det, t.ex. för att en ny genre introduceras, kan ett utvecklat system ta plats i språket utan att dess utvecklingshistoria går att spåra i källorna. Förmodligen är det detta som skett både i forndanskan och fornsvenskan.

4 Diskussion

De två undersökningarna i denna artikel utgör (delar av) ett svar på frågan om artikelbruket i EK och FB bör tolkas som autentiskt eller moderniserat. Även om ett slutgiltigt svar på den frågan inte kan ges, kan man reflektera över vilken tolkning som för tillfället är sannolikast. Det finns belägg på att artikeln förekom i icke-specifika nominalfraser i Danmark och i de södra delarna av dagens Sverige kring 1300. Eftersom EK och FB tillkommit ungefär samtidigt i geografisk närhet till Danmark och i en språkligt progressiv social miljö (Jansson 1945:313, 318–319), finns det såvitt jag kan se mer som talar för tolkningen att artikelbruket i EK och FB är autentiskt för sin samtid än mot. Jansson (1945:X) noterar på tal om *Eufemiavisorna* "alla svårigheter, som handskrifternas ungdom medför" men menar likväl (a.a.:313) att "deras språk trots sin ungdomlighet mycket väl [kan] dateras till början av 1300-talet". Samma slutsats drar Pipping om *Erikskrönikan* (1926:771, 736). Att det i de hittills undersökta texterna inte heller kunnat konstateras att artikelbruket moderniserats i samband med kopiering talar även för den tolkningen, även om bilden kan nyanseras i takt med att fler texter undersöks.

I Dahl (2001) presenteras en modell av hur en östskandinavisk varietet utvecklades som en följd av tre vågor av språklig influens söderifrån. I den första vågen i början av vår tideräkning spred sig den på kontinenten utvecklade urgermanskan norrut över Skandinavien, där den kom att existera parallellt med idag okända språk. I den andra vågen på 700-talet spreds en prestigevarietet från södra Jylland norrut till lokala eliter runt om i Skandinavien och från dessa eliter vidare till lokalsamhällena med påföljden att en språklig homogenitet tog form i Skandinavien under vikingatiden. Vid 1000-talets början sköljde en tredje våg av språkligt och politiskt inflytande in över Sverige söderifrån, och en östskandinavisk varietet etablerade sig.²¹ Denna våg är enligt Dahl (2001:230) okontroversiell inom traditionell svensk språkhistoria. Wessén (1958:43) skriver t.ex. att det år 1300 ännu inte fanns någon större skillnad mellan språket i Danmark och Sverige, ”i synnerhet om man bortser från den redan långt avancerade jylländskan”, och konstaterar vidare att förändringarna ”vanligen inträtt något tidigare i Danmark”.²² Om man ser artikelns spridning som en del av denna tredje våg, kunde man tänka sig att en utveckling mot obestämd artikel initierades i de jylländska dialekterna, kanske i slutet av vikingatiden. Därifrån spreds artikeln som en syntaktisk novation norrut mot östra Norge (se Wessén 1969:59) och österut över Sverige. Om så är fallet är det rimligt att artikeln ca 1300 hade uppnått ett avancerat utvecklingsstadium i Skåne och åtminstone i de svenska områden i Danmarks närhet där EK och FB kom till.²³

Litteratur

- Ahlbäck, Olav. 1982. *Ordbok över Finlands svenska folkmål. Första bandet, A–E*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken.
- Brandt, Carl Joakim. 1865. *De hellige kvinder: en legende-samling. I: Brandt, Carl Joakim: Dansk klosterlæsning fra middelalderen*. Köbenhavn: Selskabet for Danmarks kirkehistorie hos G. E. C. Gad.

²¹ Dahl (2001:230) sätter denna vågs ankomst i samband med bl.a. Sigtunas grundande, kristendomens ankomst och runstensresandet kring Mälaren.

²² Se även Dahl (2015:17–18, 21), där forskning som indikerar att språket i sydvästra Jylland moderniserades tidigare än man trott, dvs. före den lågtyska invandringen, diskuteras. Inom det forndanska området spred sig innovationerna från Jylland via öarna till Skåne och i vissa fall vidare till Sverige.

²³ En intressant fråga är för övrigt hur man skall tolka det faktum att artikeln i de konservativa finlandssvenska dialekterna är fullt utvecklad (Ahlbäck 1982, uppslagsordet *en*; Ivars 2010:37–47). Kan det tyda på att artikeln var ungefär lika långt utvecklad hos de svenskar som emigrerade till Finland mellan 1150 och 1350 (Tarkiainen 2008:107–152)?

- Brandtler, Johan & Delsing, Lars-Olof. 2010. Framväxten av obestämd artikel i svenska. Definithet, specificitet och polaritet. I: Byrman, Gunilla, Gustafsson, Anna & Rahm, Henrik (red.): *Svensson och svenskan: med sinnen känsliga för språk*. Lund. S. 24–36.
- Brøndum-Nielsen, Johannes & Rohmann, Aage. 1929. *Mariaklagen: efter et runeskrevet haandskrift-fragment i Stockholms Kgl. bibliotek*. Köpenhamn: Schultz.
- Brøndum-Nielsen, Johannes. 1955. *Et gammeldansk digt om Christi opstandelse efter fragment Stockh. A 115 (c. 1325)*. Köpenhamn: Munksgaard.
http://www.royalacademy.dk/Publications/Low/619_Br%C3%B8ndum-Nielsen,%20Johs.pdf (hämtad 27.10.2019).
- Dahl, Östen. 2001. The origin of the Scandinavian languages. I: Dahl, Östen & Koptjevskaja-Tamm, Maria (red.): *The Circum-Baltic languages: typology and contact. Vol. 1 [Past and present]*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. S. 215–235.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/abo-ebooks/reader.action?docID=622298> (hämtad 27.10.2019).
- Dahl, Östen. 2015. Linguistic mysteries around the North Sea. I: Shaw, Philip, Erman, Britt, Melchers, Gunnel & Sundkvist, Peter (red.): *From clerks to corpora: essays on the English language yesterday and today*. Stockholm: Stockholm University Press. S. 17–34.
<http://dx.doi.org/10.16993/bab.b>. License: CC-BY (hämtad 31.10.2019).
- Givón, Talmy. 2001. *Syntax: an introduction 1*. Amsterdam: John Benjamins.
- Harpestreng, Henrik & Kristensen, Marius. 1908–1920. *Gamle danske urtebøger, stenbøger og kogebøger* (Universitets-jubilæets danske samfunds skriftserie). Köpenhamn: H. H. Thiele.
- Heine, Bernd. 1997. *Cognitive foundations of grammar*. New York: Oxford University Press.
- Holmbäck, Åke & Wessén, Elias. 1943. *Svenska landskapslagar: 4, Skånelagen och Gutalagen*. Stockholm: Geber.
- Ivars, Ann-Marie. 2010. *Sydösterbottnisk syntax*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Jansson, Valter. 1945. *Eufemiavisorna: en filologisk undersökning*. Uppsala: Lundequistska.
- Jensen, Eva Skaft. 2016. Changes in the properties of the noun in Danish – evidence from the indefinite article. I: Vikner, Sten, Jørgensen, Henrik & van Gelderen, Elly (red.): *Let us have articles betwixt us – Papers in historical and comparative linguistics in honour of Johanna L. Wood*. Århus universitet. S. 261–280.
<https://ebooks.au.dk/aui/catalog/download/119/107/471-1?inline=1> (hämtad 28.4.2020).
- Klemming, Gustaf Edvard. 1848. *Svenska medeltidens Bibel-arbeten*. (Band 1.) Stockholm: Norstedt.
- Klemming, Gustaf Edvard. 1883–1886. *Läke- och örte-böcker från Sveriges medeltid*. Stockholm: Norstedt.
- Klemming, Gustaf Edvard. 1887–1889. *Prosadikter från Sveriges medeltid*. Stockholm: Norstedt.
- Kornhall, David. 1957. *Karl Magnus enligt Codex Verelanus och Fru Elins bok*. Lund.
- Kornhall, David. 1959. *Den fornsvenska sagan om Karl Magnus: handskrifter och texthistoria*. Lund: Gleerup.
- Leijström, Gunnar. 1934. *Om obestämda artikeln. Ett bidrag till nordisk språkhistoria*. Stockholm: Geber.

- Lollesgaard, Johannes. 1923. Artiklerne i Olddansk. *Arkiv för nordisk filologi* 39. S. 211–224.
- Olson, Emil. 1921. *Flores och Blanzefflor: kritisk upplaga*. SFSS 46. Lund.
- Pamp, Bengt. 1971. *Svensk språk- och stilhistoria*. Lund: Gleerup.
- Pipping, Rolf. 1926. *Kommentar till Erikskrönikan*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- SAG = Teleman, Ulf, Hellberg, Staffan & Andersson, Erik. 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. (Band 2, 3.) Stockholm: Svenska Akademien.
- Skautrup, Peter. 1936. Eriks sjællandske lov: text 1–2. I: Brøndum-Nielsen, Johannes & Jørgensen, Poul Johannes (red.): *Danmarks gamle landskabslove med kirkelove*. Band V. Köpenhamn: Gyldendal.
- Skrzypek, Dominika. 2012. *Grammaticalization of (in)definiteness in Swedish*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/5717/1/grammaticalization_s_1-228.pdf (hämtad 27.10.2019).
- Stendahl, Anders. 2013. *Användningen av 'en' som indefinit artikel i fornsvenskan*. Åbo: Åbo Akademi förlag.
- Tarkiainen, Kari. 2008. *Sveriges Österland. Från forntiden till Gustav Vasa*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Thorell, Olof. 1959. *Fem Moseböcker på fornsvenska enligt Cod. Holm. A 1*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Thorsen, Peder Goth. 1877. *Det Arnemagnæanske Haandskrift No. 28, 8:o: Codex Runicus*. Kjøbenhavn: Gyldendal.
- Wessén, Elias. 1958. *Svensk språkhistoria. 1, Ljudlära och ordböjningslära*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wessén, Elias. 1969. *De nordiska språken*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wollin, Lars. 2001. Stjórn och Pentateukparafrasen. Ett samnordiskt dominikanprojekt i högmedeltiden? *Arkiv för nordisk filologi* 116. S. 221–299.